

АСПЕКТИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті висвітлюються деякі аспекти технологічної культури майбутнього вчителя початкових класів як компонента педагогічної культури у контексті активізації формування професійної мобільності. Формування технологічної культури орієнтоване на підготовку до життя і професійної діяльності особистості адаптивної, креативної, з гнучким мисленням, мобільної, що прагне до неперервної самоосвіти і саморозвитку.

Динамізм сучасних суспільних перетворень, технологічне освоєння дійсності зумовлює потребу у підготовці фахівців, здатних до творчої праці, професійного розвитку та вдосконалення.

Освіта сьогодні розглядається як важлива цінність сучасної світової культури. Це проявляється, перш за все, у ставленні до людини як до творчої особистості, що реалізує себе протягом усього життя. При цьому пріоритетна ідея професійної освіти полягає у створенні такої системи, яка забезпечить майбутнім фахівцям можливість отримання і поповнення знань, неперервний розвиток, самоудосконалення, самореалізацію, досягнення ними якісно нового рівня мобільності (В.П.Андрущенко, І.А.Зязюн, Н.В.Кічук, Ю.М.Кулюткін, В.О.Сластьонін та ін.).

Зазначимо, що зростаючий рівень наукових знань в умовах технологічного освоєння дійсності змінює вимоги до кваліфікації, загальнокультурного рівня майбутнього вчителя, що засвідчує потребу у підготовці універсально розвинутої технологічно культурної особистості. У цьому контексті цілком правомірно стверджувати, що домінантною проблемою сьогодення є формування технологічної культури учителя як однієї із складових його професійної культури, як культури конструктивно-творчої педагогічної діяльності, що, водночас, є необхідною умовою її ефективності та забезпечення професійної мобільності вчителя.

Зауважимо, що професійна культура вчителя в цілому та основні її складові (методологічна, історико-педагогічна, комунікативна, технологічна, морально-естетична тощо) інтенсивно досліджується у системі психолого-педагогічних наук (С.І.Архангельський, О.В.Бондаревська, Н.В.Кузьміна, М.М.Левіна, А.І.Міщенко, В.О.Сластьонін, С.Н.Щербаков та ін.) як проєкція загальної культури, яка проявляється у системі особистісно-професійних якостей та специфіці педагогічної діяльності вчителя.

Проте феноменологія технологічної культури вчителя потребує, на нашу думку, деякої сутнісної і змістової конкретизації в руслі активізації формування професійно мобільного педагога, зокрема школи І ступеня, що, власне, і є метою нашої статті.

Щодо феноменології технологічної культури педагога, то у науковій літературі наявні різні думки відносно означеної проблеми.

Так, М.М.Левіна вважає, що під технологічною культурою педагога слід розуміти оволодіння логікою професійної поведінки вчителя, досвідом креативної діяльності, способами організації технологічних процесів, їх адаптацією щодо цілей гуманізації та гуманітаризації освіти [1]. Особливого значення при цьому науковець надає технологічній освіті майбутнього учителя, виявленню й обґрунтуванню технологічних прийомів підготовки студентів до професійно мобільної педагогічної діяльності, акцентуючи на формуванні у них творчої активності та ініціативи, рефлексії освітніх потреб, оволодінні загальною та професійною культурою.

І.Ф.Ісаєв [2], І.Л.Яцукова [3] трактують технологічну культуру як оволодіння майбутніми педагогами певною системою способів і прийомів технології навчання і виховання, а також умінням аналізувати у педагогічному процесі альтернативні освітні технології.

Існує думка, що поява феномену « технологічна культура » як інноваційного утворення, « нового шару культури » (А.В.Коваленко), пов'язане з розмаїттям людської діяльності. Виходячи з цього, фундаментальність технологічної культури вчителя-професіонала полягає в тому, що вона охоплює, на наш погляд, множини культур : наукову (інтелектуальну), культуру мислення, праці, спілкування, поведінки тощо. Це дозволяє стверджувати, що формування технологічної культури орієнтоване на підготовку до життя і професійної діяльності технологічно культурної особистості, яка :

- уміє компетентно, оперативно розв'язувати проблеми із урахуванням різних точок зору, у різних ситуаціях;
- мислить конструктивно і логічно, активно використовує системний підхід у своїй діяльності, прагне до неперервної професійної самоосвіти і саморозвитку;
- володіє пізнавальними здібностями, адаптивністю, гнучкістю і мобільністю;
- активно реалізує свої творчі здібності, багатий особистісний потенціал, необхідні для успішного оволодіння перетворювальною діяльністю.

В основі такої неперервної самоосвіти лежить процес самонавчання, що забезпечує не тільки необхідні знання, але й формує самостійність як професійно значущу якість особистості. Тому формування технологічної культури майбутнього вчителя початкових класів правомірно розглядати як педагогічний ресурс його мобільності, оскільки, по-перше, полегшується адаптація особистості у системі суспільних стосунків, що сприяє засвоєнню соціокультурного досвіду; по-друге, забезпечується можливість досягнення необхідного рівня різнобічного розвитку особистості студента та підготовки до успішної педагогічної діяльності; по-третє, гарантується висока якість професійної підготовки майбутнього учителя, його емоційно-вольової та духовно-моральної самоорганізації, творчої самореалізації і професійного самоудосконалення .

За такого підходу технологічна культура майбутнього учителя школи I ступеня усвідомлюється як інтегральне особистісне утворення, що динамічно поєднує в собі :

- технологічні знання, уміння і навички, професійно значущі особистісні якості, необхідні для успішного оволодіння продуктивною перетворювальною діяльністю, що дозволить особистості адаптуватися в існуючому інформаційному та технологічно насиченому світі;
- рівень сформованості індивідуально-творчої готовності особистості до проектування і реалізації педагогічної діяльності;
- прагнення до професійної самоосвіти і саморозвитку;
- неперервний інноваційний пошук.

Із врахуванням вищезазначеного можна виокремити такі взаємопов'язані компоненти технологічної культури :

- когнітивно-операційний;
- мотиваційно-ціннісний;
- практично-діяльнісний;
- індивідуально-креативний.

Когнітивно-операційний компонент визначається загальними уявленнями майбутнього вчителя про сукупність наукових і технологічних знань, способи, методи і прийоми педагогічної діяльності; системи умінь, що відображають переведення її на мобільно-технологічний рівень. Цей компонент передбачає наявність у вчителя гнучкого, технологічного мислення і вироблення нестандартних рішень. Зауважимо, що набуті знання розглядаються не стільки як мета освіти, скільки як засіб, за допомогою якого майбутній учитель зможе оптимально організувати свою діяльність.

Мотиваційно-ціннісний компонент розглядається як система ціннісних орієнтацій, мотивів цілей, інтересів, стилів стосунків, морально-вольових якостей, що властиві особистості і впливають на перетворювальну діяльність. Функціональне спрямування цього компонента виявляється у соціальній відповідальності майбутнього вчителя за результати і наслідки своєї професійної діяльності, у постійному незадоволенні

досягнутим, пошукові нових шляхів інтенсифікації освітнього процесу. При цьому ціннісні орієнтації визначають здатність особистості до саморегуляції, самовизначення, рефлексії, самоутвердження у професійному середовищі.

Практично-діяльнісний компонент виявляється у готовності вчителя до раціональної організації освітнього процесу, застосування різноманітних технологій на основі набутих знань, умінь і навичок, з метою надання творчого характеру своїй діяльності, мобільності, гнучкості й адаптивності в освітньому середовищі. Цей компонент технологічної культури майбутнього вчителя характеризує сформованість його компетенції у предметній галузі, що базується на комплексі таких умінь і навичок, як :

- уміння логічно мислити, висувати вмотивовані аргументи;
- аналізувати свою діяльність;
- формулювати проблему, визначати різні варіанти її розв'язання, обирати найбільш оптимальний.

Індивідуально-креативний компонент розкриває механізм оволодіння і втілення технологічної культури як творчої діяльності, оскільки саме у процесі творчої діяльності особистість здатна змінювати та інтерпретувати педагогічні цінності, а процес « присвоєння » вчителем вироблених педагогічних цінностей відбувається на індивідуально-креативному рівні. Зауважимо, що важливими умовами розвитку творчої індивідуальності майбутнього вчителя є зверненість свідомості на себе як на суб'єкта педагогічної діяльності, орієнтація на самоактуалізацію, самоосвіту і саморозвиток, організація самопізнання особистісно-професійних якостей.

Формування технологічної культури майбутнього вчителя, зокрема школи І ступеня, є тривалим, багатоетапним процесом, який здійснюється впродовж усієї активної творчої життєдіяльності педагога.

При цьому найбільш характерним напрямом підвищення ефективності цього процесу у ВНЗ є забезпечення таких умов, за яких студент може зайняти активну особистісну позицію і найбільш повною мірою розкритися як суб'єкт навчальної діяльності, тобто за умов створення « креативного просторового поля » (А. В.Керженцева) реалізації індивідуальних здібностей суб'єктів педагогічної взаємодії. Основними засобами створення такого « поля » у педагогічному процесі ВНЗ можуть бути, зокрема, ігрові технології, тренінги, диспути тощо.

Студенти, включаючись у рольові ігри, « приймають » певні ігрові позиції, через які усвідомлюється феномен « технологічна культура ». При цьому саморозвиток студентів на шляху формування їх професійної мобільності здійснюється через :

- усвідомлення і прийняття ними норм і правил співжиття у групі, на факультеті, в університеті;
- формування, розвиток, поглиблення мотивів і мотивації самовдосконалення;
- осмислення, опанування норм і правил педагогічної культури, дотримання їх у реальному житті;
- формування переконань;
- прояв емоційно-вольового ставлення до власних дій;
- самоконтроль, самоаналіз, самооцінку своєї поведінки та внесення змін до неї;
- формування позитивного прийняття себе та інших людей, оптимістичного світосприйняття.

Найбільш ефективно це відбувається в умовах тренінгових занять. Для прикладу наведемо фрагмент практичного заняття на тему « Результативність педагогічної технології формування професійної мобільності вчителя школи І ступеня », проведеного у формі тренінгу « Як стати мобільним » (спецкурс « Професійна мобільність майбутнього вчителя початкових класів», спеціальність 8.010102 – « Початкове навчання »).

Мета : вироблення у магістрантів умінь мобільно, захоплюючи розпочати урок (у школі, педагогічному коледжі).

Тренінгове заняття розпочинається інтригуючою 5-хвилинкою. Викладач націлює студентів, що перші хвилини уроку (заняття) повинні бути достатньо організованими, захоплюючими.

Завдання студента : швидко, організовано розпочати урок (заняття), продемонструвати вміння володіти собою й класом, підтримуючи творчу обстановку, спрямовану на продуктивну діяльність. При цьому викладач дає настанови студентам словами Ш.Амонашвілі :

” Частіше запрошувати на уроки (заняття) Момуса – бога сміху й жартів, щоб прогнати з уроків Морфея – богу сну “ (Здравствуйте, діти ! Пособие для учителя .- М.: Просвещение, 1983 .- С.5-7). Він радить студентам не шкодувати зусиль, фантазії, щоб зробити початок заняття цікавим. П'ятихвилинка для кожного заняття має бути різною, готує її щоразу черговий студент, який виступатиме в ролі вчителя, викладача. Тему уроку чи заняття студенти обирають самостійно (відповідно до календарно-тематичного планування уроків).

Завдання уроку (заняття) :

- створити атмосферу інтелектуальної діяльності студентів, максимально наближену до реальної професійної діяльності вчителя;
- виявити рівень обізнаності студентів з ознаками мобільного вчителя;
- показати можливі способи формування окремих характеристик мобільності педагога [4, 87].

Щодо диспуту, то у навчальному процесі ВНЗ він виконує функцію дидактичного середовища формування технологічної культури мубутнього вчителя, оскільки активізує пізнавальну діяльність студентів, дозволяє виявити динаміку якісних змін у їх поведінці, мисленні, спілкуванні як проявам сформованості професійної (технологічної) культури, компетентності, мобільності. Так, проведення практичного заняття на тему: « Педагог : професія і особистість » (курс « Вступ до спеціальності », 6.010100 – « Початкове навчання ») зі студентами I курсу як диспуту дозволило з'ясувати розуміння ними соціальної значущості професії вчителя, необхідності бути мобільним, відповідаючи на ключове дискусійне питання: « Вчитель – професія масова і унікальна, вічна і творча ? ». Відповідь на це питання спонукала студентів, перш за все, звернутися до довідникових джерел щодо тлумачення феномену « вчитель », « професійно мобільний учитель », крізь призму яких першокурсники демонстрували власне бачення цієї проблеми. Заслужують на увагу такі роздуми :

- « Учителем часто називають людину, чия мудрість і життєвий досвід залишили глибокий слід у розвитку окремої особистості та її долі » (Оксана К.);

- « Кожного дня із року в рік учитель заходить до класу. Навіть один і той же клас постійно змінюється : діти ростуть, розвиваються, міняються їх настрої, уподобання, захоплення протягом року, чверті, тижня, одного дня і навіть уроку. Кожного разу, входячи до класу, вчитель зустрічається з чимось новим, що вимагає від нього спостережливості, оперативності, аналізу, реакції... , кожного разу не подібних на ті, що вже були, кожного разу в чомусь унікальних. Професія вчителя – творча : не може бути однакових дітей, однакових взаємодій із ними, впливів на них... » (Вікторія М.)

Загальну зацікавленість викликали самооцінні судження студентів на тему « Я і професія », « Професійно мобільний учитель : який він ? », що мотивували і рефлексували проведення диспуту. В цілому, студенти виявили вміння швидкого і аргументованого пояснення власної позиції, коректного використання досягнень наукової педагогічної думки, її творчої реалізації, демонстрування активності, винахідливості й ініціативи щодо ведення, стимулювання та резюмування підсумків дискусії, здатності до критичного і мобільного мислення, чесності у судженнях, що засвідчує позитивну динаміку щодо сформованості їх професійної (технологічної) культури, компетентності, мобільності.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що дуже важливо, щоб кожен студент, майбутній учитель початкових класів, усвідомлював необхідність творчого вибору

оптимальних засобів перетворювальної діяльності, з орієнтацією на загальнолюдські цінності. Ми глибоко переконані, що саме ініціативні та самостійні фахівці здатні постійно удосконалювати свою особистість і діяльність, можуть адекватно виконувати свої функції, вирізняючись високою сприйнятливістю, професійною мобільністю, готовністю до швидкого оновлення знань, розширення арсеналу навичок і вмінь, освоєння нових сфер професійної діяльності. Такий учитель спроможний знаходити нові джерела інформації, вести неперервний інноваційний пошук, поєднуючи компетентність і професіоналізм із власне технологічною культурою особистості, що не тільки транслює знання, але й створює гуманне розвивальне середовище в освітньому просторі початкової школи.

Перспективи подальших наукових досліджень ми бачимо у подальшій розробці і запровадженні експериментальної технології формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти.

Література:

1.Левина М.М. Технология обучения : роль в структуре педагогического знания // Разработка и внедрение гибких технологий обучения педагогическим дисциплинам . – М., 1991. – С.6.

2.Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя высшей школы : воспитательный аспект : Учебное пособие. – Белгород, 1992. – 52с.

3.Педагогическое образование для XXI века : Материалы международной научно-практической конференции, 13-16.04.1994. – 187с.

4.Пріма Р.М. Професійна мобільність майбутнього вчителя початкових класів : Навчально-метод. посібник. – Луцьк, 2008. – 128с.

5.Сластёнин В.А. Формирование профессиональной культуры учителя : Учебное пособие. – М., 1993. – 177с.

В статье раскрываются некоторые аспекты технологической культуры будущего учителя начальных классов как компонента педагогической культуры в контексте активизации формирования профессиональной мобильности. Формирование технологической культуры ориентировано на подготовку к жизни и профессиональной деятельности личности адаптивной, креативной, обладающей гибким мышлением, мобильной,, стремящейся к непрерывному самообразованию и саморазвитию.

The article deals with some aspects of technological culture of a future teacher of primary classes as a component of pedagogical culture in the context of making more active the professional mobility forming. Forming of technological culture is oriented to life preparation and professional activity of adaptive, creative, with flexible thought personality who strives for the continuously self-education and self-development.